

своїй достеменності, а як інформування колеги по форуму про свою конфесію, її історію і сьогодення.

Складається враження, що *різноконфесійні спільноти України прагнуть діяти якось самоізолювано від інших, навіть від суспільства, загалом світу*. Це особливо засвідчили наші останні спілкування із носіями баптизму. Вони не шукають приводів для зустрічей, взаємоознайомлення, проведення спільних акцій, зокрема в благодійництві. У будь-якому разі від офіційно зареєстрованих релігійних спільнот (хіба що окрім п'ятидесятників та бахаїв) ініціативи з організації та проведення якихось міжконфесійних заходів не надходило. Вони зроджуються хіба що тими спільнотами, які ще прагнуть якось ввійти в релігійний простір України. Це – Церква Єднання, Богородична Церква, Вознесені Володарі, саєнтологи, деякі інші. У пресі різних конфесій, особливо православних, ми знаходимо багато, скажу відверто, спотворювальних, злопихательських статей щодо інших. Читаючи їх і добре знаючи конфесійні віровчення, так і хочеться сказати їх авторам: бреші, але знай міру. „Не лжесвідч” – до цього ж тебе закликає моральний закон Біблії. Зрозуміло, що такі публікації не сприяють міжконфесійній згоді, формуванню тієї любові до іншого, якій вчив Ісус Христос. Він вчив йти до інших зі словами: «Мир Вам!». Інший заслуговує на повагу до нього при всіх його відмінностях і особливостях. Він насамперед - людина, а **будь-яка релігія – це засіб вияву людинолюбства**.

2. РЕЛІГІЙНА МЕРЕЖА УКРАЇНИ: КОНФЕСІЙНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ЗРІЗИ

Релігійна мережа України ніколи не була моноконфесійною. Спроба Володимира в IX столітті створити єдиний пантеон богів для всієї Русі-України зрештою залишилася незреалізованою. Запровадивши християнство державницькими засобами, князь відтак ще більше ускладнив картину релігійного життя, хоч і прагнув в такий спосіб здолати поліконфесійність.

Нові зміни в релігійну конфігурацію України пізніше вносили постійні перерозподіли або відторгнення її земель загарбницькими щодо українських теренів державами-сусідами, активна місіонерська діяльність з боку католицької церкви і різних протестантських течій країн Європи. Помітну зміну в релігійну карту України внесла

Берестейська унія 1596 р.: вона конфесійно розділила українців на православних і греко-католиків, що згодом призвело до наявної і нині регіоналізації українського терену на Схід і Захід. Своєрідним бумом конфесійної диференціації в Україні, як і у всьому Радянському Союзі, до якого вона належала 70 років, були 20-30-ті роки минулого століття, коли на ґрунті православ'я виникла низка його сект. Толерантність українців у їх ставленні до інших релігій дала можливість знаходити на їхніх рідних теренах притулок послідовникам різних гнаних в сусідніх країнах, переважно Росії, конфесій. Так у нас з'явилися соцініани, старообрядці, духобори, іудеї та ін.

В повоєнну добу, хоч Конституція УРСР формально й гарантувала свободу совісті, релігійна діяльність в Україні всіляко обмежувалася. Офіційно було зареєстровано лише біля десяти релігійних течій, поява нових всіляко обмежувалася. Новий Закон про релігійні культули значною мірою ускладнював можливості реєстрації чи відкриття нових парафій або нових релігійних спільнот і водночас надто спрощував процедуру їх закриття. Державна політика войовничого атеїзму, яка здійснювалася особливо активно з 1954 року і до середини 80-х років м. ст., призвела до значного скорочення релігійної мережі. Лише в період «відлиги» темпи закриття церков і молитовних будинків дещо уповільнилися.

Пожвавлення релігійної діяльності різних конфесій в Україні настуило з початком горбачовських перебудовчих процесів. Воно захопило переважно Західні і Центральні області країни. На її Півдні і Сході це пожвавлення було незначним, локальним. В ці роки спостерігається також посилення місіонерської діяльності прибулих із-за кордону проповідників, зокрема різних протестантських церков і неорелігійних течій. Зарубіж почав наповнювати Україну релігійною літературою. І не лише видрукуваною різними мовами Біблією чи окремо Новим Завітом, а й іншими духовними виданнями. З'являються релігійні передачі по радіо і телебаченню.

Розвитку в Україні багатоконфесійності сприяла також її поліетнічність. Різні культурні об'єднання національних меншин починають сприяти поширенню у нас специфічно їхніх конфесій – німецьких лютеран, вірмен-григоріан, караїмів тощо. В 1988 році виходить з підпілля Українська Греко-Католицька Церква. В лютому 1989 р. заявила про себе Українська Автокефальна Православна Церква. Наступив період не лише повернення культових споруд різним конфесіям, а й розгорнулося будівництво ними біля двох тисяч нових.

В 1991 році в Україні вже діяло 12962 релігійні громади, які володіли 9449 культовими будівлями. Більше всіх громад було у Церкві Московського Патріархату України – 5469. Українська Автокефальна

Православна Церква на цей рік нараховувала вже 1489 громад, Греко-Католицька – 2643, Римо-Католицька – 452. Активізація діяльності протестантських об'єднань сприяла зростанню кількості їх громад. В 1991 році Церква Євангельських християн-баптистів мала їх 1127, інші баптистські течії – 78, Союз християн віри євангельської – 565, інші євангельські течії – 160, реформатська Церква – 91, Церква Адвентистів сьомого дня – 276, Об'єднання «Свідків Єгови» – 366. Почався ріст громад іудейського і мусульманського віровизнань. Їх було в означеному році відповідно 40 і 31.

Тоді ж в Україні почали свою діяльність й нові, як для неї і її історії, течії. Так, Товариство Свідомості Крішни на той же рік вже мало 17 своїх громад, буддисти – 7, Велике Біле Братство – 4, РУНВіра, Церква Повного Євангелія і бахаї – по три, Церква Ісуса Христа Святих останніх днів і караїми – по дві, вірмено-католики, пресвітеріани, інокентіївці, ППЦ і даоси – по одній.

Останнє десятиріччя минулого століття – це період інтенсивного розвитку релігійної мережі в Україні. При цьому зростає не лише кількість релігійних громад (на початок 2000 року їх було 22718), священнослужителів (21281), монастирів (250), духовних навчальних закладів (121), видрук релігійних періодичних видань (194), чисельність послідовників різних конфесій, а й сама кількість цих конфесій. Якщо в 1991 році у нас на реєстрації знаходилося 42 релігійні об'єднання (з них 33 християнського коріння, по одній іудейських, мусульманських і неоязичницьких громад, 4 - орієнталістських і 2 - синкретичних), то вже в 2000 році їх було понад 90 (з них 49 – християнського коріння, 6 іудейських та 4 мусульманських, дві неоязичницьких, 6 - орієнталістських і 6 - автохтонних чи синкретичних).

На початок 2008 року в Україні було офіційно зафіксовано 33841 релігійну організацію, які обслуговують понад 29440 священнослужителів і пасторів (з них 773 – іноземці). В країні діяло 32493 релігійних громад, 421 монастир з 6598 насельниками, функціонувало 192 духовних навчальних заклади, де навчалось 18375 осіб, діяло 333 місії, 74 братства, 12689 недільних (суботніх чи п'ятницьких) шкіл. Релігійні спільноти видруковували 383 часописи і газети. 21993 релігійні організації були забезпечені культовими будівлями, ще будувалося 2415 їх.

Найважливішою складовою релігійного життя в Україні є православ'я. Загалом воно (включаючи і різні течії православного коріння) нараховує 17174 релігійні організації, що становить 50,75% релігійної мережі країни. Основні три православні Церкви – УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ – набирають їх лише 50%. При різних соціологічних

дослідженнях до православних себе відносять лише 36-48 відсотків респондентів. Відтак **Україна не є православною країною**, як це дехто прагне довести, а країна з домінуванням православної конфесії.

Домінуючою в православ'ї є *Українська Православна Церква*, що знаходиться в юрисдикції *Московського Патріархату*. На сьогодні вона має 40 єпархій, в яких діють 11334 громади віруючих. Церква налічує 173 монастирі з біля 4,5 тис. насельниками, 18 духовних навчальних закладів, в яких навчається 3970 осіб, видруковує 106 періодичних видань, має 4112 недільних шкіл та 34 братства. Церковну службу здійснюють більше 9,2 тис. священників. Предстоятелем Церкви нині є митрополит Київський і всієї України Володимир (Сабодан). Найбільша концентрація громад УПЦ МП у Вінницькій (916), Хмельницькій (898), Київській з Києвом (860), Закарпатській (612), Рівненській (629) та Волинській (614) областях.

Українська Православна Церква Київського Патріархату нараховує 31 єпархію, 4135 релігійних організацій. Воно має 44 монастирі з 136 насельниками, біля 3 тис. священнослужителів, 16 духовних навчальних закладів з 1104 слухачами, 35 періодичних видань та 1232 недільні школи. Найбільше громад УПЦ КП в Тернопільській (225), Волинській (320), Івано-Франківській (290), Львівській (443), Рівненській (315) та Київській з Києвом (465) областях. Очолює Церкву нині Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет.

Українська Автокефальна Православна Церква має трохи більше 1,2 тисяч релігійних організацій, 67% яких знаходиться у галичанських областях України. Церковну службу в УАПЦ здійснює 661 священник. В семи духовних навчальних закладах церкви нині є 224 слухачів. Вона мала на початок 2008 року 301 недільну школу. В 6 її монастирях всього 12 насельників. Видруковується 7 ЗМІ.

В Україні, окрім названих, в 2007 році діяло ряд інших православних церков. Так, *Російська (закордонна) Православна Церква* мала 34 громади, Апокаліптична ПЦ – 4 (всі – на Вінниччині). Діяло дві греко-православні громади, одна – православна незалежна. В Україні поширені також різні об'єднання православного коріння. Так, *старообрядницька Церква Білокриницької згоди* мала 62 громади, з яких 14 – на Вінниччині, 15 – на Одещині, 10 – на Буковині. До *Руської православної старообрядницької церкви безнопівської згоди* належало 12 громад, 5 з яких – на Житомирщині. Істинно-православна церква об'єднувала в 2007 р. 31 громаду. На Одещині діяла одна громада інокентіївців. Незмінною залишалася кількість громад молокан (4). Характерно, що ці течії не мають в Україні своїх навчальних закладів, видань, братств, мають обмежену кількість служителів культу.

В останні роки досить активно проходить відродження *Української Греко-Католицької Церкви*. На початок 2008 року вона мала 3685 релігійних організацій. За кількістю громад (3530) УГКЦ перевищила довоєнний рівень (3237) і займає на сьогодні третє місце в Україні. Церковну службу в УГКЦ здійснює більше 2,2 тис. священнослужителів. Переважна більшість парафій церкви знаходиться у Львівській (1478), Тернопільській (762), Івано-Франківській (642) та Закарпатській (387) областях, хоч офіс свій Церква перенесла зі Львова до Києва. Очолює УГКЦ Патріарх Любомир кардинал Гузар. Останнім часом помітне поширення греко-католицизму в інших регіонах України, але тут діє лише 7 % її організацій. З моменту легалізації (1989 рік) УГКЦ відновила свою структуру, створила 18 єпархій і екзархатів, відкрила 102 монастирі з 1269 насельниками, 15 духовних навчальних закладів з 1597 слухачами, 1163 недільних школи, 28 періодичних видання. До цієї церкви відносяться також 19 греко-католицьких єпархій, що діють серед української діаспори. Церква майже не знаходить своїх вірних у східних областях України. Так, на Дніпропетровщині вона має 7, Харківщині й Полтавщині – по 6, Сумщині – 4, Запоріжчині, Черкащині й Луганщині – по 3, Чернігівщині та Кіровоградщині – лише по дві громади.

Серед церков, що динамічно розвиваються останніми роками, постає *Римсько-Католицька Церква*. Утворено Львівську архієпископію як її духовний центр, яку очолював до останнього кардинал Мар'ян Яворський, а також Житомирську, Луцьку та Кам'янець-Подільську дієцезії. У підпорядкуванні нунція (посла) Апостольської столиці в Україні автономно діє структура РКЦ у Закарпатті. Відкрито духовний коледж, духовну семінарію та Український римсько-католицький університет. У восьми духовних навчальних закладах Церкви навчається 634 слухачі. На сьогодні 901 католицька громада діє у всіх областях України. РКЦ має 91 монастир з понад 700 насельниками, 517 недільних шкіл, 14 періодичних видань та 541 священнослужителя, серед яких 251 – іноземець. В Україні працює 39 місій цієї Церкви, 3 братства.

Широко представлені в Україні церкви **протестантського напрямку**. Вони мають 8164 релігійних організацій, що становить 24,1% від загальної кількості релігійних спільнот країни. В тому числі: *Євангельські Християнські Батисти* – 3025; *Християни віри євангельської (п'ятидесятники)* – 2438; *Свідки Єгови* – 1032; *Адвентисти сьомого дня* – 1057; *реформатори* – 118; *лютерани* – 101. Різні незалежні протестантські течії об'єднують ще десь біля 300 громад.

Громади Союзу Об'єднань Євангельських християн-баптистів найбільш поширені в Чернівецькій (167), Київській з Києвом (222), Вінницькій (173) та Черкаській (178) областях. Всеукраїнський Союз християн віри Євангельської (п'ятидесятники) більше всього має громад в Рівненській (258), Волинській (186), Чернівецькій (105) та Тернопільській (101) областях. Громади Свідків Єгови діють переважно в Закарпатській (164), Донецькій (86) та Харківській (90) областях. Громади Церкви Адвентистів сьомого дня відносно рівномірно розташовані по Україні. Виділяються в їх кількості лише Чернівецька (98), Черкаська (77) та Вінницька (101) області. Адвентисти-реформісти, які мають 43 громади, діють переважно на Буковині (19) та Закарпатті (11). Громади реформатської церкви (118) діють лише в Закарпатті. Лютеранські церкви, в тому числі німецька та українська, мають 101 громаду. Пресвітеріани мають в Україні 72 громади, методисти – 10, послідовники Ради Церков ЄХБ – 48, різні незалежні християно-протестантські напрямки – ще більше 300.

У всіх протестантських Церквах є необхідні управлінські структури, в тому числі й республіканські духовні центри. В останні роки зміцнюється матеріальна база їх релігійної діяльності, ведеться релігійно-просвітницька, морально-виховна, місіонерська та благодійницька робота. Роста мережа протестантських духовних навчальних закладів. Баптисти їх мають 48 (6997 слухачів), п'ятидесятники – 24 (1231), євангелісти – 7 (420), адвентисти – лише чотири (134). Є вони в пресвітеріан й українських лютеран. Якщо православні і католицькі об'єднання відчувають потребу в кадрах священнослужителів, то в протестантських пасторів в два-три рази більше, ніж громад. В протестантських Церквах налагоджується видавнича діяльність. Так, баптисти мають 16 періодичних видань, п'ятидесятники – 50, євангелісти – 4, адвентисти – 10, українські лютерани – 2, по одному реформати і пресвітеріани. Водночас всі протестантські спільноти завозять багато різної літератури із-за кордону. Тут особливо відзначаються Свідки Єгови. Протестанти мають 4382 недільні школи, діє 193 їхніх місій.

Значно зросла в Україні кількість зареєстрованих **мусульманських організацій (1138)**. Проте єдиної організаційної структури ця конфесія не набула. На сьогодні офіційно діють чотири зареєстровані самостійні її центри – у Києві (два), Донецьку та Сімферополі. Послідовниками ісламу в Україні є переважно представники меншин тих національних етносів, на автохтонних територіях яких ця релігія є домінуючою. Це – татари волзькі, дагестанці, азербайджанці, узбеки, абхазці та ін. Але більшість

мусульманських громад (959) об'єднують кримських татар. Всі вони підпорядковані *Духовному Управлінню мусульман Криму*. Мусульмани мають вісім своїх навчальних закладів із 324 слухачами, 132 п'ятницькі школи, видруковують сім періодичних видань.

Шість центрів керують діяльністю **290 іудейських організацій** – Об'єднання іудейських релігійних організацій, Об'єднання хасидів Хабат Любавич іудейських релігійних організацій, Всеукраїнський конгрес іудейських релігійних громад та ін. Іудейські громади розміщені по Україні рівномірно. Виділяються хіба що Вінницька (25) і Дніпропетровська (23), Донецька (18), Хмельницька (14), Закарпатська і Чернівецька (по 10) та Черкаська (15) області й м. Київ (17). Існує сім іудейських навчальних закладів (196 слухачів), друкується двадцять сім періодичних видань. Діє 72 суботні школи.

В останні роки в Україні набули поширення **новітні релігійні течії і напрями**. На початок 2008 року офіційно зафіксовано 1895 їх організацій, що складає 5,5% загальної мережі країни. Зокрема неохристиян 1627 організацій, неоорієнталістів – 151, рідновірів, яких офіційно йменують неоязичниками – 116. Серед НРТ ростуть в кількості *громади харизматичного напрямку (1465)*. Вони є переважно в Криму, Запорізькій області і Києві. Ростуть також громади Церкви Повного Євангелія (595), Новоапостольської церкви (59), Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів – мормонів (55), а також Товариства свідомості Крішні (45), буддистів (54), бахаї (8). Функціонують громади різних рідновірських напрямів, зокрема РУНВіри (52), Рідної Віри, Великого вогню та ін.

Цікава географія неорелігій. Так, Церква Повного Євангелія із 595 своїх громад 61 має в Криму, 98 – в Києві і області, 52 – в Хмельницькій, по 47 – в Дніпропетровській та Донецькій областях і лише по 10 – в Галичанському та Волинському регіоні, а Церква Ісуса Христа Святих останніх днів 13 і 10 з 54 – відповідно у Києві та Донецькій області. Громади новоапостольців, рідновірів, крішнаїтів, бахаїв рівномірно розташовані по всіх областях України. Буддисти (а їх наявна 51 громада різних течій) також відносно рівно розмістилися по країні, але мають по 9 громад в Донецькій і Харківській, 5 – в Луганській областях, по 4 - в Запорізькій і Києві.

Релігійна мережа України – надто рухомий феномен. По роках офіційна статистика Державного Комітету України у справах релігії фіксує такі зміни кількості релігійних організацій на початок відповідного року: 1992 рік – 12962, 1993 – 15017, 1994 – 14962, 1995 – 16984, 1996 – 18111, 1997 – 19110, 1998 – 20406, 1999 – 21843, 2000 – 23543, 2001 – 25405, 2002 – 27072, 2003 – 28387, 2004 – 29785, 2005 –

30805, 2006 - 32186, 2007 – 33063, 2008 - 33841. Збільшувалася не лише цифра кількості релігійних організацій, а й кількості державою офіційно зареєстрованих релігійних течій, церков, спільнот. На початок цього року ми їх мали вже понад 120. Вони об'єднували 33841 офіційно зафіксовану релігійну організацію. Ми тут вжили термін –офіційно зафіксовані”, позначивши ним і зареєстровані і ще не зареєстровані, хоч наявні заявки на це, релігійні спільноти. До цифри 33841 входять 328 управлінських центрів і управлінь єпархій, дієцезій тощо, 32493 релігійних громад, які обслуговує 29441 священнослужитель (773 з них – іноземці), 421 монастир з 6598 населениками, 333 місії, 74 братства, 192 духовних начальних закладів із 18375 слухачами. На початок року працювали 12689 недільних шкіл, видрукувалось 383 періодичних видань.

Це є загальна інформація про релігійну мережу України на початок 2008 року. Але вона по-своєму виявляється в кожному регіоні України, по-різному розміщені на теренах країни своїми організаціями різні конфесії, релігійні течії та церкви.

Єдиними показниками релігійного життя, які на цей час офіційно фіксуються органами державної влади, є діючі релігійні організації. До них державна статистика включає управлінські структури конфесій, церков чи течій, релігійні громади (парафії), монастирі, місії і братства, а також духовні навчальні заклади. Релігійні організації розміщені по Україні, як вище зазначалося, явно нерівномірно. Так, шість областей східної і центральної України (Сумська, Харківська, Донецька, Луганська, Запорізька і Дніпропетровська) разом мають їх майже стільки (5886) як три галичанські області (5918), хоч за кількістю населення цей регіон десь в 5 разів перевищує Галичину.

Якщо в Тернопільській області на одну релігійну громаду припадає в середньому десь 680 громадян (у Львівській – 900), то в Донецькій області – 3850, в Луганській – 4200, в Дніпропетровській – 4250, а в Харківській аж 4830. Найменше громад мають Миколаївщина – 683, Луганщина - 708 і Сумщина – 707, а найбільше – Львівщина (2777), Закарпаття (1748), Вінниччина і Хмельниччина (1912 і 1689), АР Крим (1980).

Враховуючи історичні, природні, господарські, етнічні, урбаністські та деякі інші чинники й особливості суспільно-політичного і духовного розвитку, нами виокремлено 12 регіонів України, релігійне життя в яких протікало в минулому і протікає нині більш-менш однаково. Ними є : Волинь (Волинська і Рівненська області), Північ (Житомирська, Чернігівська та Київська області з включенням сюди й Києва, який притягує до себе своїми релігійними інституціями вірних зі

всього цього регіону), Слобожанщина (Сумська і Харківська області), Галичина (Львівська, Івано-Франківська та Тернопільська області), Закарпаття, Буковина, Поділля (Хмельницька та Вінницька області), Степ (Черкаська, Кіровоградська та Полтавська області), Південь (Одеська, Миколаївська і Херсонська області), Подніпров'я (Дніпропетровська та Запорізька області), Схід (Донецька та Луганська області) і Крим. Зрозуміло, що, як і будь-яка інша, ця регіоналізація є умовною, проведеною на основі нині існуючого в Україні обласного адміністративно-територіального поділу. Прив'язка до неї регіональних особливостей релігійності є умовною, бо ж, скажімо, північні райони Тернопільщини за своїми показниками релігійного життя більше тяжіють до Волині, а гірські гуцульські райони Закарпаття, Франківщини, Буковини і Львівщини більше мають спільного, ніж рівнинні райони цих же областей. Є багато спільного в релігійному житті поліських районів Волинської, Рівненської, Київської та Чернігівської областей. Південь Запоріжчини більше тяжіє за показниками своєї релігійності до Херсонщини і Миколаївщини, ніж до індустріального Подніпров'я чи Сходу. То ж добре було б зрештою колись віднайти більш конкретні і дробні чинники регіоналізації і виокремити регіони по Україні не за принципом віднесення до них областей, а хоч би районів. Така карта з більшою достовірністю відобразила б регіональні особливості конфесійної релігійності в Україні, регіональні зміни релігійності в різних її конфесійних виявах. Ми ж в подальшому будемо подавати інформацію про розподіл релігійної мережі, поділивши Україну на означені вище 12 регіонів. При цьому за вихідні будуть взяті такі показники: на перше січня 2008 року Україна має офіційно зафіксовану 33841 релігійну організацію.

При проведенні відсоткових підрахунків по регіонах будемо користуватися такими офіційними показниками кількості релігійних організацій в них:

Волинь – 2900	Північ – 5752	Слобожанщина – 1520
Галичина – 5918	Поділля – 3711	Степ – 2725
Закарпаття – 1838	Подніпров'я – 2079	Схід – 2288
Буковина - 1224	Південь – 2761	Крим – 2126.

У відсотковому відношенні щодо загальної кількості офіційно зафіксованих релігійних організацій по Україні регіони мають таку картину:

Волинь – 8,57%	Північ – 17%	Слобожанщина – 4,49%
Галичина – 17,49%	Поділля – 10,96%	Степ – 8%
Закарпаття – 5,43%	Подніпров'я – 6,14%	Схід – 6,76%

Буковина – 3,62% Південь – 8,16% Крим – 6,3%

Історично виокремлюються умовно ще три зони на території України – Західні (Волинська, Рівненська, Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька), Центральні (Житомирська, Київська з Києвом, Чернігівська, Хмельницька, Вінницька, Черкаська, Полтавська, Кіровоградська, Одеська, Миколаївська та Херсонська) і Східні (АР Крим, Сумська, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька і Луганська) області, які мають відповідно таку відсоткову картину релігійної мережі щодо загальної кількості релігійних організацій нашої країни – 35,1%, 41,2% і 23,7%. Як бачимо, через десять років нашої незалежності зникло домінування в релігійному житті Заходу України, коли там було десь 55-60% релігійних організацій країни. Центр уже навіть дещо перевищує цей відсоток.

За загальною кількістю релігійних організацій (17174) Православ'я (також Церкви і спільноти православного коріння – ПЦ, старообрядці, молокани, Богородична церква та ін.) посідає нині в Україні перше місце, хоч їх вже не стільки (50,75% від всієї кількості), щоб говорити про Україну як православну країну. При цьому вони й розмістилися по її території явно нерівномірно. 10 областей сходу і півдня України мають ледь 27,5% цих організацій. Православ'я не є домінуючою конфесією на Сході (1085 з 2288), Закарпатті (665 з 1838) і Буковині (581 з 1224), в Галичині (1983 з 5918) і в Криму (628 з 2126). Вагомо воно домінує на Волині (1922 з 2900), Поділлі (2385 з 3711), Півдні (1555 з 2761) і Півночі (2802 з 5752), а також в Степу України (1543 з 2725). Загальну картину розміщення православних організацій по Україні із їх загальної кількості 17174 дає така схема:

Волинь – 11,2%	Північ – 16,35%	Слобожанщина – 4,9%
Галичина – 11,55%	Поділля – 13,9%	Степ – 9 %
Закарпаття – 3,87%	Подніпров'я – 3,6%	Схід – 6,3%
Буковина – 3,4%	Південь – 9%	Крим – 3,65%

У відсотковому відношенні серед релігійних організацій регіону православні організації виглядають так:

Волинь – 66,2%	Північ – 48,8%	Слобожанщина – 55,4%
Галичина – 32,5%	Поділля – 64,3%	Степ – 56,6%
Закарпаття – 36,2%	Подніпров'я – 16,8%	Схід – 47,4%
Буковина – 47,5%	Південь – 56,3%	Крим – 29,5%

Православні організації, орієнтовані на помісність Українського Православ'я, незалежнення його від Московського Патріархату, розміщені від загальної кількості православних спільнот регіону так:

Волинь – 35%	Північ – 29,3%	Слобожанщина – 16,6%
Галичина – 88,8%	Поділля – 22,8%	Степ – 36,9%
Закарпаття – 7,2%	Подніпров'я – 38,2%	Схід – 11,2%
Буковина – 26,85%	Південь – 23%	Крим – 8,4% .

Як бачимо, **власне Українське** Православ'я домінує лише в галичанському регіону країни. Відносно міцна і стала в зростанні його позиція на Волині, в Степу і на Подніпров'ї, в північних і південних областях України. Не знаходить воно парафіян в зденационалізованому православному середовищі. Так, на Слобожанщині і на Сході його парафії становлять десь 12-17%. Надто низький їх відсоток в регіонах, де живучі сепаратистські настрої, це б то в Криму (14%) і на Закарпатті (1,9%).

Що стосується католицизму, а він в Україні виявляється в двох різновидах – греко-католицькому і римо-католицькому, то він хоч і має свої організації у всіх областях країни, але все одно домінує на захід від Дніпра і то переважно в Галичині, на Поділлі і в Закарпатті. Не популярним є католицизм на Сході, в Центрі і на Півдні України. Так, в степових областях і на Слобожанщині католицькі парафії становлять лише 0,6%, в Криму – 0,5% від загальної їх кількості по Україні (4746), на Сході, Волині і на Буковині -

1-1,4%. Домінує явно Галичина. Тут розміщено 69% католицьких організацій. На Закарпатті їх 10,7%, Поділлі – 5,2%, в північних областях - 4,9%.

4746 католицьких організацій України розподілені по регіонах України так:

Волинь – 4,5%	Північ – 16%	Слобожанщина – 0,5%
Галичина – 73%	Поділля – 6,7%	Степ – 0,4%
Закарпаття – 9,7%	Подніпров'я – 0,5%	Схід – 0,75%
Буковина – 1,2%	Південь – 1,3%	Крим – 0,4%

Порівняльний аналіз регіональних карт греко-католицизму і римо-католицизму засвідчує значну їх відмінність. Скажемо так: центральні і східні області України не прийняли греко-католицизм. Він тут існує як релігія вихідців із галичанських областей (і не більше). То ж мотив перенесення до Києва центру УГКЦ виглядає явно сумнівним, бо ж керівництво Церкви певною мірою в такий спосіб дистанціюється від

своїх вірних. Це в чомусь нагадує ту ситуацію, коли керівництво Церкви було в Римі.

Римо-католицизм також постає переважно як галичансько-подільський феномен. Тут знаходиться 52,4% його організацій. Більше парафій римо-католиків там, де є помітна польська національна меншина. Так, в трьох таких областях України – Хмельницькій, Вінницькій та Житомирській – знаходиться 421 організація РКЦУ, що становить 39,7% від загальної кількості їх – 1061 - в Україні.

Відсоток римо-католицьких організацій по регіонах України від їх кількості такий:

Волинь – 4,3%	Північ – 18%	Слобожанщина – 1,9%
Галичина – 25,6%	Поділля – 26,8%	Степ – 1,6%
Закарпаття – 9,5%	Подніпров'я – 4,9%	Схід – 1,2%
Буковина – 3,1%	Південь – 4,7%	Крим – 1,3%

Дещо іншою виглядає відсоткова регіональна конфігурація греко-католиків (від 3685 їх всіх організацій) по Україні:

Волинь – 0,5%	Північ – 1,1%	Слобожанщина – 0,27%
Галичина – 81,2%	Поділля – 1,7%	Степ – 0,3%
Закарпаття – 11%	Подніпров'я – 0,27%	Схід – 0,9%
Буковина – 0,7%	Південь – 1,4%	Крим – 0,3%

Відсоток католицьких серед загальної кількості релігійних організацій регіонів виглядає так:

Волинь – 2,3%	Північ – 4%	Слобожанщина 2%
Галичина – 55,3%	Поділля – 6,7%	Степ – 1%
Закарпаття – 27,5%	Подніпров'я – 2,5%	Схід – 2%
Буковина – 4,7%	Південь – 3,7%	Крим – 1,2%.

Порівняно динамічно розвиваються в Україні різні протестантські спільноти. Вони приблизно рівномірно розміщені своїми громадами по українському терену. В Україні ще немає областей, де б домінували протестанти, є лише райони. Найбільший відсоток протестантських організацій дає Буковина (42,9% від загальної кількості релігійних організацій в краї), Слобожанщина (33,8%), Подніпров'я і Степ (по 30%), Волинь (29,6%). В Галичині із-за високої ваги авторитету історичних церков вдалося утримати натиск протестантизму. Тут його громади сягають лише 9,6% від загальної кількості громад. В Криму їх також порівняно мало – 15,3%.

Якщо виходити з того, що в Україні на початок 2008 року функціонувало 8164 протестантських організацій, то вони мають таке відсоткове розміщення по регіонах:

Волинь – 10,5%	Північ – 15%	Слобожанщина – 6,3%
Галичина – 7%	Поділля – 10%	Степ – 10%
Закарпаття – 6,3%	Подніпров'я – 7,6%	Схід – 7,5%
Буковина – 6,4%	Південь – 9,4%	Крим – 4%.

Від загальної кількості релігійних організацій в регіонах протестанти становлять:

Волинь – 29,6%	Північ – 21,3%	Слобожанщина – 33,8%
Галичина – 9,6%	Поділля – 22%	Степ – 30%
Закарпаття – 28%	Подніпров'я – 30%	Схід – 26,8%
Буковина – 42,9%	Південь – 27,9%	Крим – 15,3%.

Вище ми дали регіональну карту протестантизму в Україні взагалі, безвідносно до поширення по країні тих чи інших протестантських конфесій. Тепер коротко відтворимо останнє.

Найбільшою протестантською течією в Україні є баптизм. Нині офіційно функціонує у нас 3025 його організацій, що становить 37% від всіх протестантських спільнот. В процентному відношенні вони так розподілилися по регіонах України:

Волинь – 8,7%	Північ – 14,6 %	Слобожанщина – 7,7%
Галичина – 4,3%	Поділля – 11,6%	Степ – 12%
Закарпаття – 2,4%	Подніпров'я – 8%	Схід – 9%
Буковина – 6,1%	Південь – 10,7%	Крим – 2,8 %.

Серед баптистських спільнот виділяється Всеукраїнський Союз Об'єднань Євангельських християн-баптистів. На початок 2008 року він мав 2711 офіційно зафіксованих своїх організацій. Найбільше їх на Черкащині (178), Буковині (167), Вінниччині (173), Київщині з Києвом (222), Одеській (149) і Хмельницькій областях (164). Найменше громад баптистів на Тернопільщині (17) та Івано-Франківщині (26). За кількістю своїх релігійних організацій ВСО ЄХБ є найбільшою баптистською організацією в СНД і Європі.

Потужно зростає кількість п'ятидесятницьких організацій. Їх нині офіційно зафіксовано 2438, що складає майже 30% від всієї кількості протестантських спільнот. Регіонально організації п'ятидесятників розташувалися так:

Волинь – 19,4%	Північ – 14,2%	Слобожанщина – 3,9%
Галичина – 10,2%	Поділля – 10,7%	Степ – 8,5%

Закарпаття – 3,6%	Подніпров'я – 7,4%	Схід – 4,1%
Буковина – 6,1%	Південь – 8,5%	Крим – 3,3%

Найбільшою п'ятидесятницькою спільнотою є Всеукраїнський Союз Церков Християн Віри Євангельської, який нині нараховує 1432 своїх організацій. Найбільше громад він має в Рівненській (258), Волинській (186), Чернівецькій (105) та Тернопільській (101) областях. Найменше п'ятидесятницьких громад на Луганщині (14), Харківщині (27), Черкащині (23) та в Криму (12).

Адвентизм України дещо відстає в кількісному зростанні порівняно з євангельськими течіями протестантизму. Він має 1101 свою організацію. Вони так розподілилися по Україні:

Волинь – 6%	Північ – 12,8%	Слобожанщина – 5,8%
Галичина – 5,4%	Поділля – 13,2%	Степ – 13,3%
Закарпаття – 6%	Подніпров'я – 7,4%	Схід – 7,8%
Буковина – 10,6%	Південь – 8,9%	Крим – 2,7%

Українська уніонна конференція церкви Адвентистів сьомого дня має в країні 1057 своїх організацій. На Вінниччині їх 101. В найменшій області України – Чернівецькій – наявно 98 адвентистських громад. На Київщині з Києвом – 78, Черкащині – 77, Закарпатті – 55, Донеччині – 49.

Постійно зростає присутність в Україні Свідків Єгови. Вони мають офіційно зафіксованих 1032 організації. По країні вони розташувалися так:

Волинь – 4,4%	Північ – 8,9%	Слобожанщина – 10,2%
Галичина – 11,9%	Поділля – 4,4%	Степ – 5,6%
Закарпаття – 15,9%	Подніпров'я – 6,7%	Схід – 11,2%
Буковина – 6,1%	Південь – 7,3%	Крим – 7,5%

Як бачимо, регіон поширення греко-католицизму є також регіоном найбільшого поширення і єговізму. Найбільше громад свідків Єгови на Закарпатті (164), Донеччині (86), Буковині (63), Харківщині (90) і в Криму (77). Не сприймають єговізм на Житомирщині (9), Чернігівщині, Хмельниччині, Полтавщині, Сумщині і Миколаївщині (по 15).

Реформатська Церква не знайшла сприятливий ґрунт для свого поширення в Україні. Вона має у нас лише 118 організацій, які належать до Закарпатської РЦ і розмістилися лише по поселеннях цієї області.

Німецькі й Українські лютерани (відповідно 40 і 42 організацій) розмістилися по областях країни фактично рівномірно (1-2 громади). Ось лише німецькі лютерани знайшли своїх послідовників більше в

Криму (9 організацій) та Одеській області (6). Тут знаходиться й їх офіс. Українські лютерани також мають в Криму 9 своїх організацій, а по 5 - на Житомирщині й Тернопіллі і в Києві.

Десь 2,5% релігійних організацій України утворюють представники національних меншин. Проте, окрім реформатів-угорців (Закарпаття), кримськотатарських мусульман, караїмів і кримчаків (Крим), шведських лютеран (с. Вербівка на Херсонщині), решта меншин не мають компактного проживання в Україні, а тому їх релігійні громади розкидані по її теренах. Так, іудеї нині мають 290 релігійних організацій 6 різних течій. Найбільше їх на Вінниччині (25), Дніпропетровщині (23), Донеччині (18), Житомирщині (16), в Києві (16). У відсотку до загальної кількості іудейські організації по Україні розмістилися так:

Волинь – 2%	Північ – 18,6%	Слобожанщина – 6,9%
Галичина – 4,5%	Поділля – 13,4%	Степ – 11,7%
Закарпаття – 3,4%	Подніпров'я – 10,7%	Схід – 10,7%
Буковина – 3,1%	Південь – 9,7%	Крим – 5,2%.

Проте враховуючи той факт, що носії іудаїзму – євреї – в сільській місцевості майже не проживають, то в поширенні цієї релігії, формуванні її інституцій і конфесійних визначеностей існують зумовлені урбаністським чинником певні особливості.

Надто цікавою є конфігурація територіального розміщення мусульманських організацій по Україні, що відносяться до чотирьох зареєстрованих течій. Зрозуміло, що найбільше їх в Криму (1005), де компактно проживає кримськотатарський етнос, для якого іслам є його духовним виявом. 30 громад має Херсонщина, 22 – Донеччина, а Київ – 14. В трьох областях України (Вінницькій, Закарпатській та Чернівецькій) функціонують лише по одній мусульманській громаді, по дві – в Львівській, Сумській, Хмельницькій, Київській та Кіровоградській. Черкаська має їх 4, Дніпропетровщина – 5, Миколаївщина й Харківщина – по 6, Одещина – 7, Полтавщина – 8, Запоріжчина – 9, Луганщина – 10. Жодної громади мусульман у Волинській і Рівненській областях, на Житомирщині й Чернігівщині, Тернопіллі й Франківщині. Кількісно по регіонах картина виглядає так:

Волинь – 0	Північ – 16	Слобожанщина – 8
Галичина – 1	Поділля – 3	Схід – 32
Закарпаття – 1	Подніпров'я – 14	Степ – 14
Буковина - 1	Південь – 43	Крим - 1005 .

Цікавою виявилася також регіональна карта мережі нових релігій України. Але спочатку декілька слів про поняття і сам феномен. Нові релігійні течії, неорелігії, нові релігійні рухи, релігійні культури, деструктивні секти... Які тільки не вживаються поняття для їх позначення! Навіть в науковій літературі відсутня однотайність в тому, які релігійні течії відносити до нових релігійних утворень. Причин цього декілька. Насамперед, в Україні з'явилося ряд нових, як для нас, релігійних течій, але в країні своєї появи і традиції вони мають декількастолітню, а то й тисячну за роками історію. Скажімо буддистські громади є для України новими релігійними течіями, але ж буддизм з'явився в Індії десь понад 2,5 тисяч років тому. Мормонська релігія в США існує десь 170 років, є однією із впливових в цій країні традиційних конфесій, у нас же Церква Ісуса Христа Святих останніх днів є новою течією. Харизматизм як риса здавна, ще з часу появи, характеризує християнство, але як інституалізована течія в ньому він з'явився лише в середині ХХ століття, в період зміни модерну постмодерном. Він набув нині такого поширення у світі, що є вже другою, після католицизму, конфесією в християнстві. В переліку офіційно зареєстрованих державними органами релігійних течій є такі, які діяли в Україні в минулі століття. В соціалістичні роки вони припинили у нас своє існування, навіть якихось ознак цього не виявляли. Але ось в роки незалежності в Україну прибули із-за кордону місіонери деяких з цих конфесій і потихеньку відродили їх, подеколи навіть не там, де раніше вони функціонували.

В останні чотири роки Держкомрелігій (Держдепрелігій) Держкомнацрелігій України з невідомих мотивів в офіційній статистиці не називає кількості всіх неорелігійних течій по країні, а, навівши цифри кількості найбільших з них, решту подають під об'єднаними рубриками «Інші харизматичні релігійні організації», «Інші релігійні організації орієнталістського напрямку» або ж «Інші релігійні організації язичників». Зрозуміло, що це ускладнило нашу роботу. Саме тому деякі кількісні показники стану мережі нових релігійних течій по Україні і по регіонах ми подаємо 2003 роком.

То ж новими релігійними течіями для України скоріше всього будуть ті, які у своєму конфесійному вираженні з'явилися у нас десь в останні 10-20 років. Власних українських новотворів серед них майже немає (хіба що деякі рідновірські течії, а також Велике Біле Братство). Майже всі нові, як для нас, релігійні течії – історичні і новотвори - принесені в Україну із-за кордону шляхом активної місіонерської роботи на українських теренах їх адептів. Поширення їх має, як правило, відосередній характер, тобто від місця появи їх перших

місіонерів. Всі вони скористалися у своїй появі і розповсюдженні тим духовним вакуумом, який утворився в Україні після краху марксистсько-ленінської ідеології і зрозумілою нездатністю традиційних конфесій активно протистояти їм.

Якщо брати до уваги загалом поширеність в Україні релігійних новоутворень, то в офіційній реєстрації Державного Комітету України у справах національностей релігій нараховуємо 1895 їх організацій, серед яких неохристиянських 1627, неоорієнталістських(східних) - 151, неоязичницьких (рідновірських) - 116. З'явилися також течії, які не можна віднести до жодної з названих типологічних груп. Дехто називає їх синтезуючими, бо ж вони творяться на основі спроб поєднати в якийсь спосіб всі основні існуючі релігії.

У відсотку до загальної кількості існуючих на 1 січня 2008 року релігійних організацій в Україні (33841) нові релігійні течії порегіонально поширилися так:

Волинь – 0,1%	Північ – 0,93%	Слобожанщина – 0,28%
Галичина – 0,19%	Поділля – 0,3%	Степ – 0,6%
Закарпаття 0,25%	Подніпров'я – 0,66%	Схід – 1,3%
Буковина - 0,2%	Південь - 0,67%	Крим – 0,3%

Регіони України утримують у своїй релігійній мережі такий відсоток нових течій із загальноукраїнської їх кількості:

Волинь – 1,85%	Північ – 16,6%	Слобожанщина – 5%
Галичина – 3,3%	Поділля – 5,5%	Степ – 11,3%
Закарпаття – 4,5%	Подніпров'я – 11,87%	Схід – 23,4%
Буковина – 2,1%	Південь – 12%	Крим – 5,4%

Якщо взяти загальну кількість релігійних організацій регіону, то релігійні новотвори тут дають такий відсоток:

Волинь – 1,2%	Північ – 5,46%	Слобожанщина – 6,3%
Галичина – 1%	Поділля – 2,8%	Степ – 7,85%
Закарпаття – 4,6%	Подніпров'я – 10,8%	Схід – 19,4%
Буковина – 3,27%	Південь – 8,26%	Крим – 4,8%.

Серед нових релігійних течій найбільш поширеними і вже укоріненими в український релігійний простір є неохристияни різних конфесійних визначеностей – різноманіття харизматичних спільнот, новоапостольці, Церква Христа, Богородична Церква, українські лютерани, мормони та ін. У регіонах серед новотворів вони мають загалом такий відсоток:

Волинь – 80%	Північ – 82,5%	Слобожанщина - 83,3%
--------------	----------------	----------------------

Галичина – 85,7%	Поділля – 68,2%	Степ – 89,2%
Закарпаття – 91,8%	Подніпров'я – 83,1%	Схід – 93,7%
Буковина – 75%	Південь – 91,2%	Крим – 89,2%

Із загальної кількості неохристиянських організацій України (1696) їх відсоток в регіонах розмістився так:

Волинь – 1,65%	Північ – 15,3%	Слобожанщина – 4,7%
Галичина – 3,2%	Поділля – 4,2%	Степ – 11,3%
Закарпаття – 4,65%	Подніпров'я – 11%	Схід – 24,5%
Буковина – 1,77%	Південь – 12,3%	Крим – 5,4%.

Вище вже зазначалося, що найпотужнішою неохристиянською течією в нашій країні, як і у світі, є харизматична. Нині вона має декілька своїх церковних спільнот, загальна кількість організацій яких в офіційній реєстрації була 1465. Регіональне поширення харизматів дає такий відсоток:

Волинь – 1,57%	Північ – 15%	Слобожанщина – 4,6%
Галичина – 3,3%	Поділля – 4,3%	Степ – 13%
Закарпаття – 5,2%	Подніпров'я – 11,1%	Схід – 22,6%
Буковина – 1,8%	Південь – 13%	Крим – 5,8%.

В перші роки незалежності надто активно діяли в країні місіонери релігій східного (переважно індійського) коріння у своєму походженні. Вони порівняно не чисельні за кількістю організацій і ріст їх вже в основному стабілізувався. Найбільшими гілками східних релігій у нас є буддизм (54 організації) і крішнаїзм (45), Всесвітня Чиста релігія (18) і Віра Бахаї (13). Решта (а їх 13 течій) мають десь по 1-3 громади. У відсотковому вимірі 151 релігійна організація східної орієнтації по регіонах розподілилися так:

Волинь – 2,6%	Північ – 13,9%	Слобожанщина – 7,9%
Галичина – 2,6%	Поділля – 4,6%	Степ – 5,3%
Закарпаття – 3,3%	Подніпров'я – 15,9%	Схід – 23,2%
Буковина – 4%	Південь – 9,3%	Крим – 7,3%.

В Україні функціонує ще одна неорелігійна течія, яку частіше називають неоязичницькою. Думаю, що ця назва не зовсім коректна, бо ж, скажімо, Рідну Українську Національну Віру (що визнають і її послідовники) до язичників ніяк не віднесеш. Це – штучно створена Левом Силенком монотеїстична релігія. Радше все гніздо цих релігій називати рідновірством. По Україні 116 рідновірських організацій

розподілилися нерівномірно. Подаю в цифровому вимірі їх кількість по регіонах:

Волинь – 3	Північ – 34	Слобожанщина – 4
Галичина – 5	Поділля – 26	Степ – 15
Закарпаття – 2	Подніпров'я – 14	Схід - 3
Буковина - 4	Південь - 6	Крим – 0.

Як вище вже зазначалося, в Україні є ще ряд течій. Які навіть деякими застереженнями не віднесеш до названих трьох типів релігійного новотвору – неохристиянських, неоорієнталістських чи рідновірських. Серед таких три громади Науки Розуму, дві громади Великого Білого Братства, громада саєнтологів та ін.

Оскільки вірні багатьох релігійних новотворів із прилеглих до Києва областей для задоволення своїх конфесійних потреб користуються своєю належністю до його громад, то у своєму аналізі релігійної мережі країни столицю ми свідомо включили до Північного регіону. Але відзначмо тут, що в Києві практично є майже всі ті нові релігійні течії, які нині функціонують в Україні. За специфікою назви їх тут 32. Загалом вони мають в столиці лише офіційно зафіксованих 135 своїх організацій. З них: неохристиянських організацій – 96, неоорієнталістських – 15, рідновірських – 24. Найбільше в Києві своїх зафіксованих громад мають Повне Євангелія – 45, Церква Ісуса Христа святих останніх днів – 14, РУНВіра і Церква Христа – по 11. В неохристиянському світі Києва домінують харизмати різних спільнот. Їх загалом 67 громад.

Окрім названих вище, в Україні діють ще біля 300 малочисельних спільнот віруючих десь 50 різних релігійних напрямків, течій і толків. Серед них варто окремо назвати Вірменську Апостольську Церкву, яка має 26 організацій. Центр Церкви, очолюваний архієпископом Григорісом Буніатяном, знаходиться у Львові. Відрадно, що стабілізувалася у своєму бутті спільнота караїмів (13 громад).

Відзначимо, що офіційна статистика, якою ми користувалися, далека від реалій релігійного життя, бо ж є ряд організацій, які свідомо не йдуть на реєстрацію, а є й такі, які ніяк не можуть пробити стіну небажання їх зареєструвати. Цікавим є й те, що цифри офіційної статистики Держкомнацрелігій України подеколи не співпадають з офіційною статистикою конфесій. Так, наприклад, в державній статистиці свідки Єгови мають 1032 організації, а в офіційній статистиці з Брукліна їх більше 1500.

Регіональна карта розміщення по Україні релігійних спільнот, як бачимо, є надто складною, бо ж розміщені вони доволі нерівномірно.

Певно завдяки могутньому опору традиційних конфесій вдалося стримати натиск нових релігійних течій на Галичину. Вони мають тут лише 63 своїх громад із всіх 5918 мережі регіону. Не так багато їх на Слобожанщині, Поділлі й Волині. Утримав оборону від новотворів, як це не дивно, і Крим.

Вище зазначалося, що регіональні особливості релігійного життя значною мірою зумовлені історичним минулим регіону, національним складом його населення, усталеними традиціями, зокрема сімейними, способом господарки, загальним культурно-освітнім рівнем населення, політичними процесами, міждержавними відносинами тощо.

Аналіз цифрового матеріалу релігійної мережі України дає можливість виявити деякі регіональні тенденції процесів її релігійного життя. Відзначимо насамперед, що вже з 1993 року темпи росту релігійних організацій в нашій країні у відсотковому їх вираженні почали спадати. Все менше стало з'являтися на релігійній карті якихось нових конфесій. І хоч щороку в інформаціях державного органу релігій ще віднаходимо декілька їх (так, в 2002 році з'явилися у нас німецька православна і реформована православна громади, англікани, громада Церкви нового християнства та ін.), але вони нечисельні за кількістю спільнот і вірян, а відтак не можуть розраховувати на велику перспективу: всі можливі віруючі вже визначилися у своєму релігієвиборі. Та й громадська думка часто працює проти них. Зросла також відпорність традиційних конфесій появі на релігійному полі країни якихось новоутворень. То ж можна констатувати, що конфесійна карта України практично набула вже завершених обрисів. Поява нечисельних нових релігійних течій її загальною вже не змінить. Відбуватиметься хіба що поділ існуючих у нас релігійних спільнот, з'являтимуться на цій основі якісь нові церковні утворення. В цьому неабияку роль відіграватиме вже суб'єктивний чинник.

Оскільки релігія і Церква для населення Західного регіону України є невід'ємною складовою їх способу життя, то насиченість релігійного життя релігійними організаціями наступила насамперед тут. В цьому регіоні практично всі населені пункти мають вже культові установи відповідно до конфесійних і церковних орієнтацій їх мешканців (до того ж часто і не одну). Якщо в середньому по Україні на один населений пункт припадає 0,7 громад, то в Західному регіоні їх вже 1,5, а в деяких областях і більше (Чернівецька – 2,2, Закарпатська – 2,5, Тернопільська і Франківська – по 1,7).

Проте динаміка змін церковної мережі в регіонах України свідчить, що, при збереженні певних регіональних відмінностей у

поширенні різних конфесій, течій і напрямків, дедалі помітнішим стає зменшення різниці в показниках кількості громад віруючих. Вище вже зазначалося, що якщо на початку 1992 року в Західних областях України діяло 59,6% релігійних організацій, то в 1997 році – лише 47,2%, а нині – вже 35,1%. В регіоні практично вже створена інституційна мережа церковних організацій достатня для задоволення релігійних потреб віруючих. На перше місце в релігійному житті країни, як вище вже відзначалося, вийшов Центральний регіон. Якщо дивитися на карту України із Сходу на Захід, то це – північні її області, Поділля і Степ, а також Південь країни. Тут тепер 41,2% всіх релігійних організацій. Характерно, що він дає найбільший відсоток і православних громад (майже 50). Тут і найвищий відсоток (десь 63,2) православної насиченості в областях. Проте швидкі темпи розгортання мережі громад в Подніпров'ї і на Сході України, а також потенційні резерви росту релігійної мережі (велика кількість віруючих на одну громаду) робить реальною перспективу виходу в найближчі 3-5 років на авансцену релігійного життя цих регіонів.

Відзначимо той факт, що регіональні відмінності в рівні національної самосвідомості відчутно впливають на конфігурацію християнських церков і течій в Україні. Так там, де вона ледь жевріє або й взагалі відсутня, в Православ'ї домінує Церква Московського Патріархату, інтенсивно зростає протестантизм і неохристиянські утворення. Останні не є сприятливим чинником для нашого національного відродження. Більше того, нехтуючи українською мовою як богослужбовою, національною духовністю, вони постають одним із засобів процесу подальшого оросіянення українців.

І хоч будь-яка регіоналізація України на нинішньому етапі її національного відродження не є бажаним явищем, проте обстоювана деякими її православними церквами ідея «традиційної канонічної території» постає одним із чинників цього. Саме на цій основі Московське Православ'я висловлює своє невдоволення перенесенням УГКЦ свого центрального офісу до Києва, утворенням римо-католицькою Церквою трьох своїх нових дієцезій, а греко-католицькою церквою – трьох нових екзархатів на Сході України. Проте коли подивитися глибше в ці «невдоволення», то в них виявляється позиція тих політичних сил України і Росії, які хотіли б через збереження т.зв. канонічної території Московського Патріархату відродити знову Московську імперію (вже навіть не СРСР). То ж це, здавалося б міжконфесійне протиріччя за регіони поширення, має не тільки релігійне, а й політичне підґрунтя. Воно веде до регіоналізації України нібито за релігійним чинником, але у своєму підспуді має вже

інший контекст. Знову Збруч ділить Україну, протиставляє, як казав Петро Могила, «Русь Русі». То ж маємо в основі цього протистояння чітко виражений геополітичний, а не внутрішньохристиянський аспект. Тут проглядається, якщо врахувати той факт, яке місце в державному житті нинішньої Росії займає її Православна Церква, один із нюансів державних відносин України і РФ, а то й можливих змін в середовищі Вселенського Православ'я. Водночас, влаштовуючи різного роду демонстрації проти побудови протестантськими чи неопротестантськими конфесіями, а то й нехристиянськими релігіями (зокрема, мусульманами), своїх храмів, мечетей чи молитовних будинків в тій або іншій місцевості, православні з Церкви підпорядкування Московського Патріархату в такий спосіб прагнуть видати себе ледве не державною церквою України, що має місце в Росії.

Як це слушно відзначає у своїй монографії «Релігія після комунізму» [К., 2003] В.Єленський, цифри, які відображають релігійно-інституційні процеси в Україні, певною мірою абсервовані політичними процесами та міжконфесійними протистояннями. Останнє зокрема продукує штучне створення релігійних громад і монастирів, яких, як виявилось, подеколи реально не існує (наприклад, шість монастирів при дванадцяти ченцях в УАПЦ). Це здійснюється з метою піднесення реноме тієї чи іншої Церкви, отримання права претендувати на культові споруди, монастирські комплекси, будівлі, які колись належали різним церквам і чия майбутня належність нині викликає дискусії. Особливою активністю в цьому відзначаються Православна Церква Московської юрисдикції і Греко-Католицька Церква. Остання вже навіть претендує на культові споруди римо-католиків і потихеньку перебирає на себе неосвоєні ними.

Розвиток національної самосвідомості у представників різних національних меншин України один із каналів свого вияву також віднаходить у відродженні своїх національних релігійних течій (Вірменська Апостольська Церква, громади караїмів і кримчаків, Німецька чи Шведська лютеранська Церкви, грецькі православні громади та ін.) або у творенні релігійних спільнот на національній основі (наприклад, корейські баптисти, корейські пресвітеріани, корейські методисти та ін.). Римо-католицизм відродився у нас переважно в областях Волині, Галичини і Поділля, де проживає багато поляків. Тут він постає як «польська церква». Значну роль в консолідації кримських татар відіграє Духовне Управління мусульман Криму, угорців Закарпаття – реформатська церква.

Думаю, що історія формування регіональної карти релігійної мережі України з врахуванням всіх чинників впливу на цей процес, прогнозування її можливих змін заслуговують на окреме дослідження.

Вище зазначалося, що регіональні особливості релігійного життя значною мірою зумовлені історичним минулим регіону, національним складом його населення, усталеними традиціями, зокрема сімейними, способом господарки, загальним культурно-освітнім рівнем населення, політичними процесами, міждержавними відносинами тощо. Насамперед на цих особливостях позначається характер євангелізаційної діяльності на місцевому рівні так званих традиційних церков. Виявом цього є низький їх відсоток в Західних областях України.

Порівняльний аналіз цифрового матеріалу про зміни релігійної мережі засвідчує, що екстенсивний етап розвитку релігійного життя в Україні вже закінчився і відбувся перехід його в етап інтенсивного розвитку. Його бум припав на 1988-1990 роки, коли кількість громад збільшувалася щороку в середньому на 32 %.

Які загальні закономірності характеризували зміну релігійної мережі в роки незалежності?

1. Відбулося відродження (скоріше – відтворення) громад традиційних для України християнських течій там, де вони діяли раніше і де для цього наявною була (хай навіть зруйнована) матеріальна база. Наслідком цього є те, що зростання мережі йшло переважно за рахунок православних громад (більше половини), греко-католиків і традиційних протестантів. Із-за внутрішньої кризи УАПЦ подальше зростання цієї Церкви фактично призупинилося. Охоплюючи своїм впливом життя людей галичанських областей від дитячого садочка до школи, вузу, армійської частини, установи чи підприємства, протидіючи поширенню в регіоні часто із сприяння цьому схильних до неї місцевих владних структур інших конфесій, Українська Греко-Католицька Церква стала тут по суті тоталітарною релігійною спільнотою.
2. Найбільш інтенсивне зростання релігійної мережі відбулося насамперед в західноукраїнських областях, що пояснюється порівняно високим рівнем релігійних потреб громадян цього регіону, для яких релігія стала невід'ємним елементом їх способу життя і виявом духовної культури. Проте на цей час наступило вже насичення громадами православних, греко-католицької і римо-католицької конфесій західного регіону країни і їх інтенсив у поширенні тут фактично вже призупинився.

3. Порівняно розвинута інфраструктура ортодоксальних конфесій в західноукраїнському регіоні, поєднаність у свідомості людей своєї релігійної належності з національною, включеність певного конфесійного чинника в систему культури і побуту та ін. зумовили блокування проникнення в ці області нових релігійних течій й домінування в релігійній мережі Церков українсько-національної зорієнтованості – Української Греко-Католицької Церкви, Української Автокефальної Православної Церкви і УПЦ Київського Патріархату.
4. Кількісні показники зростання релігійних громад, монастирів, видань різних конфесій ще не засвідчують про таке ж зростання кількості їх послідовників. Конкурентна боротьба між конфесіями спонукає керівництво деяких з них штучно розширювати свою інституційну мережу. Відтак в 44 монастирях УПЦ КП знаходиться лише 136 насельників, а в 6 монастирях УАПЦ – 12. Відмінною також є кількість парафіян в протестантських і греко-католицьких громадах. Останні в західноукраїнському регіоні мають в порівнянні з першими в середньому у 20 разів більше вірних.
5. Регіональні відмінності в рівні національної самосвідомості громадян позначаються на географії поширення українських національних християнських Церков. Тут слід відзначити помітне поширення парафій УПЦ КП і УАПЦ в західних й центральних областях і водночас незначну кількість їх в південному й східному регіоні країни, де домінує проросійська УПЦ.
6. Зростанню кількості римсько-католицьких громад явно сприяє етноконфесійний чинник, зокрема розселеність польської меншини на Поліссі, Поділлі, Галичині і Закарпатті. Розширення свого конфесійного регіону римо-католиками зустрічає протидію цьому з боку православних і греко-католиків.
7. Висунення Московським Патріархатом в церковно-релігійному житті ідеї «традиційної канонічної території» і «канонічності Церкви», що характерно зокрема для відносин православ'я й греко-католицизму, відносин між православними Церквами країни, веде до певної регіоналізації України за релігійними чинниками, а відтак і до міжконфесійної напруги. Особливо це характерно для діяльності Московсько-Православної Церкви України. Вона всіляко, користуючись симпатіями до неї владних структур Лівобережних і Південних областей країни, протидіє поширенню греко-католицизму і католицизму на Схід і Південь України та реєстрації тут громад УПЦ КП і УАПЦ, зорієнтовує процес реституції майна в цих регіонах на свою користь.

8. В намаганні заповнити той духовний вакуум, який утворився після занепаду марксистсько-ленінської ідеологічної монополії і втрати свого авторитету Церквами, які діяли в умовах пристосування до передуючих політичних порядків, певний успіх у своєму поширенні по теренах країни мають нові релігійні течії, які привносять в Україну переважно західними християнськими місіонерами. Це сприяло появі в країні до півсотні нетрадиційних як для неї конфесій.
9. Розвиток національної самосвідомості у представників різних етнічних меншин України одним із каналів свого вияву має появу різних національно-релігійних течій і об'єднань. Окрім російської меншини, яка має такого свого могутнього релігійного репрезента як УПЦ МП, свої громади вже мають євреї, татари, німці, вірмени, корейці, шведи, угорці, греки, грузини та ін.
10. Наявна тенденція інтенсивного розгортання мережі протестантських спільнот, скажемо так, традиційних як для України конфесій, зокрема баптистів, п'ятидесятників, адвентистів та єговістів. При нинішніх темпах зростання спільнот цих релігійних течій вони десь через 12-15 років матимуть половину кількості релігійної мережі України.
11. Збільшення кількості нових релігійних течій в Україні на 15 році її незалежності фактично вже призупинилося, стабілізувалися у своєму зростанні рідновірські, синтетичні й орієнталістські течії. Ознаки живучості й зростання, окрім інших неохристиянських утворень, виявляють лише харизматичні Церкви, що є відображенням світової тенденції розвитку християнства.
12. Політичні і етно-національні чинники (подеколи й фінансово-економічні) мають істотний вплив на внутрішні процеси в мусульманській та іудейській релігіях в Україні. Причини поділу їх на окремі об'єднання, розгортання мережі цих конфесій передусім слід шукати в цих чинниках, а не у віроповчальних чи обрядових розбіжностях. Про це свідчить зокрема поширення в Україні хабашітських громад, які у своїй діяльності часто оперують жупелом вахабізму, подають себе як єдиноістинною течією ісламу й прагнуть нехтувати національною ідентичністю своїх послідовників.